

درس‌هایی از هجرت رسول الله (ص)

خطبه‌های پیشنهادی

تدوین و نشر:

بنیاد مجازی آبادگران مساجد

www.aabadgaran.ir

در تاریخ اسلام، هجرت پیامبر(ص) جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد. در واقع هجرت یا مهاجرت، غالباً در طول تاریخ، راز توسعه‌ی فردی و جمعی بشر و دستیابی او به تمدن بوده است. قرآن کریم نیز هجرت را بستری برای توسعه و گسترش اسلام و خروج از سلطه‌ی ظالمان و ستمگران می‌داند. رسول‌الله(ص) پس از آنکه آزار و فشار مشرکان در مکه بالا گرفت، تصمیم به هجرت گرفتند. ایشان ۲۷ صفر سال چهاردهم بعثت، از مکه به مدینه هجرت کردند و این هجرت، زیربنای حوادث سیاسی، تبلیغی و اجتماعی مسلمانان بوده است. به همین خاطر، هجرت مبدأ تاریخ مسلمانان محسوب شده است. در واقع هر قوم و ملتی برای خود مبدایی برای تاریخ دارند؛ مثلاً، مسیحیان مبدأ تاریخ خود را میلاد حضرت عیسی(ع) قرار داده‌اند و در اسلام با این که حوادث مهمی مانند ولادت پیامبر(ص)، بعثت، فتح مکه و رحلت پیامبر(ص) وجود داشته، اما هیچ کدام به‌عنوان مبدأ تاریخ انتخاب نشده و تنها زمان هجرت پیامبر(ص) به‌عنوان مبدأ تاریخ انتخاب گردیده و مسلمانان تمام حوادث را با سال هجری تعیین می‌کردند. لذا در این خطبه به بیان ماجرای هجرت آن حضرت(ص) از مکه به مدینه می‌پردازیم.

❖ بحث

در سال یازدهم بعثت، ۶ مرد جوان از اهالی مدینه از طایفه‌ی خزرج در موسم حج به مکه آمده بودند. رسول‌الله(ص) که یک شب همراه با دو تن از یارانش ابوبکر و علی(رضی‌الله‌عنهما) از خانه بیرون آمده بودند، صدای آن‌ها را شنیدند که با هم صحبت می‌کردند. خود را به آن‌ها رساندند و با آن‌ها مشغول صحبت شدند. رسول‌الله(ص) حقیقت دعوت خود را برای آنان بازگو کرد. آنان به هم نگاه کردند و گفتند: به خدا قسم این همان پیامبری است که یهودیان به واسطه‌ی آمدن او ما را تهدید می‌کنند و او را از میان خودشان می‌دانند. بیایید در ایمان آوردن به او بشتابیم. سپس این شش نفر اسلام را پذیرفتند. سال بعد در موسم حج، ۵ نفر از این ۶ نفر به همراه ۷ نفر دیگر به مدینه آمدند و در محل عقبه با رسول‌الله(ص) بیعت کردند و اسلام را پذیرفتند(بیعت عقبه اول). رسول‌الله(ص) مصعب بن عمیر را به‌عنوان سفیر خود همراه آنان به مدینه فرستاد. مصعب به همراه تازه‌مسلمانان مدینه به دعوت مردم مدینه به سوی اسلام پرداختند و تعداد زیادی از مردم مدینه، دین اسلام را پذیرفتند.

✓ بیعت عقبه دوم

در موسم حج سال سیزدهم بعثت، هفتاد و چند نفر از مسلمانان اهل مدینه به همراه دیگر حاجیان قوم و قبیله‌ی خود که مشرک بودند به مکه وارد شدند. مسلمانان مدینه در مکه چند دیدار پنهانی با رسول‌الله(ص) داشته و قرار گذاشتند که یک پیمان‌نامه میان آنان منعقد شود و این پیمان‌نامه در محل عقبه بسته شد که به آن بیعت عقبه‌ی دوم می‌گویند. امام احمد به روایت از جابر بن عبدالله، مواد پیمان‌نامه را چنین بیان کرده است: گفتیم یا رسول‌الله(ص) بر چه چیز با شما بیعت کنیم؟ فرمودند: «تُبَايَعُونِي عَلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ فِي النَّشَاطِ وَالْكَسَلِ، وَعَلَى النَّفَقَةِ فِي الْعُسْرِ وَالْيُسْرِ، وَعَلَى الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ، وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، وَعَلَى أَنْ تَقُولُوا فِي اللَّهِ لَا تَأْخُذُكُمْ فِيهِ كَوْمَةٌ لَائِمٌ، وَعَلَى أَنْ تَنْصُرُونِي إِذَا قَدِمْتُ يَثْرِبَ، فَتَمْنَعُونِي مِمَّا تَمْنَعُونَ مِنْهُ أَنْفُسَكُمْ وَأَزْوَاجَكُمْ وَأَبْنَاءَكُمْ وَلَكُمْ الْجَنَّةُ» (أخرجه أحمد: ۱۴۶۵۳)؛ یعنی: «بر گوش کردن و فرمان بردن به هنگام شادمانی و افسردگی، هزینه کردن به هنگام تنگ‌دستی

و فراخی، امر به معروف و نهی از منکر، بر اینکه به خاطر خدا قیام کنید و سرزنش سرزنش کنندگان به هیچ وجه شما را تحت تاثیر قرار ندهد؛ و آنگاه که نزد شما آمدم مرا یاری کنید، همانند خود و همسران و فرزندان تان از من حمایت کنید و پاداش شما بهشت باشد».

سپس براساس مواد فوق همگی با رسول الله (ص) بیعت کردند. رسول الله (ص) از آن‌ها خواست تا ۱۲ نفر را به عنوان نماینده‌ی خود و قوم و قبیله‌ی خودشان تعیین کنند که مسئول اجرای مواد پیمان‌نامه باشند.

✓ نخستین مهاجران به مدینه

پس از بیعت عقبه‌ی دوم، رسول الله (ص) به تدریج اجازه دادند مسلمانان از مکه به مدینه هجرت کنند. از جمله نخستین مهاجران، ابوسلمه، صهیب بن سنان، عمر بن خطاب، عیاش ابن ابی ربه، هشام ابن عائل بودند. امام بخاری از ام‌المؤمنین عائشه روایت کرده است که رسول الله (ص) به مسلمانان فرمودند: «إِنِّي أَرَيْتُ دَارَ هِجْرَتِكُمْ ذَاتَ نَخْلٍ بَيْنَ لَابَتَيْنِ» (صحیح ابن حبان: ۶۲۷۷)؛ یعنی: «هجرتگاه شما را به من نشان دادند، درختان خرماي فراوان دارد و میان دو کوه دارای سنگ‌های سیاه قرار گرفته است».

✓ رأی دارالندوه علیه رسول الله (ص)

دو ماه و نیم بعد از بیعت عقبه‌ی دوم، جلسه‌ی پارلمان قریش موسوم به «دارالندوه» برای تصمیم‌گیری در مورد رسول الله (ص) تشکیل شد. در این جلسه به پیشنهاد ابوجهل مقرر شد که از هر طایفه، جوان نیرومندی تعیین شود و همگی با یک شمشیر بران به رسول الله (ص) حمله کنند و هر کدام یک ضربه بر او وارد نمایند تا در این صورت خون او میان طوایف قریش توزیع شود. همگی این تصمیم را گرفتند و قبول کردند. در این حال، جبرئیل وحی الهی را بر رسول الله (ص) نازل کرد و او را از توطئه‌ی قریشیان با خبر نمود و خداوند اذن خروج از مکه را به ایشان داد.

✓ مقدمات هجرت رسول الله (ص)

یازده جوانی که قریشیان برای قتل رسول الله (ص) تعیین کرده بودند، جلوی درب خانه‌ی ایشان کمین کردند تا شبانه، وقتی که رسول الله (ص) از خانه خارج می‌شود، بر او حمله کنند و او را به قتل برسانند. اما خداوند مکر آنان را بی نتیجه گذاشت. رسول الله (ص) از خانه خارج شد و شن و سنگ‌ریزه بر چشمان آنان پاشید و این موجب شد که آن‌ها نتوانند رسول الله (ص) را ببینند: «وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ» (یس: ۹)؛ یعنی: «و قرار دادیم بر روی ایشان سدی و بر پشت سرشان سدی و پرده‌ای بر روی سر و رویشان افکندیم از این رو آنان نمی‌بینند».

رسول الله (ص) به همراه رفیق شفیقش، ابوبکر صدیق (رضی الله عنه) از مکه خارج شدند و علی ابن ابی طالب (رضی الله عنه) پسر عموی شجاع و محبوبش، در بستر او خوابید.

✓ رسول الله (ص) در غار ثور

آنان از بی‌راهه به سوی مدینه حرکت کردند. بر فراز کوه ثور در راه یمن، سه شبانه روز در غار ثور ماندند. مشرکان با به کارگیری سوارکاران و ردیابان کارگشته، به تعقیب آن‌ها پرداختند. خداوند در قرآن کریم نسبت به این رویداد می‌فرماید: «إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيًا إِثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ» (التوبة: ۴۰)؛ یعنی: «اگر شما یاریش نکنید، آنگاه که کافران بیرونش کردند، خدا یاریش کرد. یکی از آن دو به هنگامی که در غار بودند به رفیقش می‌گفت: اندوهگین مباش، خدا با ماست. خدا به دلش آرامش بخشید و بالشرک‌هایی که شما آن را نمی‌دیدید تأییدش کرد. و کلام کافران را پست گردانید، زیرا کلام خدا بالاست و خدا پیروزمند و حکیم است.»

پس از سه روز، قریشیان از جستجوی رسول الله (ص) دست کشیدند و آن دو به سوی مدینه حرکت کردند. در روز دوشنبه هشتم ربیع‌الاول سال اول هجری (سال چهاردهم بعثت)، رسول الله (ص) در قبا فرود آمدند و نخستین مسجد اسلام را بعد از بعثت در آن‌جا بنا کردند. پیامبر در این زمان ۵۳ سال داشتند. چهار روز در قبا بودند و روز پنجم نماز جمعه را خواندند و به سوی مدینه راه افتادند. مردم مدینه با سرور و شادی به استقبال ایشان آمدند.

اهل مدینه مشتاق بودند تا رسول الله (ص) به خانه‌ی آنان برود. اما ایشان خواستند تا محل سکونت‌شان توسط شتری که ایشان را حمل نموده، مشخص شود.

✓ درس‌های هجرت نبوی

- حفظ دین به بهای هجرت: هنگامی که رسول الله (ص) محیط مکه را با دین و دینداری در تضاد دید، با هجرت از آن به مدینه، دین اسلام و دینداران را از خطر کفر و دین سوزی حفظ کرد.
- جان‌فشانی در راه حفظ دین: به جان خریدن هر گونه سختی و رنج در راه حفظ دین، از برجسته‌ترین جنبه‌های سیره‌ی عملی رسول الله (ص) است. هجرت پیامبر (ص) که شبانه آغاز شد و به مدت دوازده شبانه روز در مسافتی بیش از چهار صد کیلومتر انجام شد نمونه‌ای از به‌جان خریدن سختی‌هاست. سایر خطر‌ها و اضطراب‌هایی که یارانی چون حضرت علی (رض) و حضرت ابوبکر (رض) متحمل شده‌اند بخش دیگری از این سختی‌ها و رنج‌ها است.
- ادای دین و بازگرداندن امانت‌ها قبل از سفر: رسول الله (ص) قبل از هجرت، حضرت علی (ع) را مأمور کرد تا بدهی‌های آن حضرت (ص) را پردازد و امانت‌هایی که در نزد پیامبر (ص) بوده به صاحبانشان برگرداند. پیام این رفتار آن است که اولاً حق الناس را باید ادا نمود و ثانیاً چون در هر سفری احتمال بازنگشتن وجود دارد هر مسافر باید بیش از سفر نسبت به امانت‌ها و بدهی‌هایی که بر عهده دارد، شخصاً و یا با گرفتن نایب، اقدام کند.

▪ هجرت واقعی، هجرت درونی: هجرت رسول الله (ص) و یاران آن حضرت، پیش از آن که جنبه‌ی بیرونی داشته باشد، جنبه درونی دارد. اگر رسول الله (ص) و یاران آن حضرت در درون خویش از ظلمت به نور، از کفر به ایمان، از شرک به توحید و از زشتی‌ها به نیکی‌ها هجرت نکرده بودند، هرگز در عالم بیرون، قادر نبودند اقدام به چنین هجرتی نمایند. لذا هجرت واقعی، «هجرت درونی» است و انسان مؤمن همواره در حال هجرت است و پیوسته از زذیلت‌ها و معصیت‌ها به سوی فضیلت‌ها و پاکی‌ها مهاجرت می‌کند.

❖ جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

ردیف	جمع‌بندی بحث
۱	مسلمانان برای توسعه و گسترش اسلام و خارج شدن از ظلم ستمگران ناچار به هجرت شدند.
۲	هجرت باعث توسعه‌ی فردی و جمعی بشر و دستیابی او به تمدن می‌گردد.
۳	اهمیت هجرت به قدری زیاد است که به‌عنوان مبدأ تاریخ مسلمانان، تعیین شده است.
۴	رسول الله (ص) پیش از هجرت، مقدمات آن را از طریق پیمان‌نامه‌ها و اخذ بیعت از میزبانان مبنی بر نصرت مسلمانان، فراهم نموده است.
۵	هجرت پیامبر از مکه به مدینه، چهارده سال پس از بعثت صورت گرفته است.
۶	مشرکان، قصد ترور رسول الله (ص) را نمودند اما خداوند ایشان و همه‌ی یاوران‌شان را از این توطئه، نجات داد.
۷	حضرت علی، با تکیه بر ایثار، شجاعت و تقوای پیشگی خود، شب‌هنگام در خوابگاه پیامبر (ص) جای ایشان خوابید.
۸	حضرت ابوبکر، با تکیه بر صداقت، شفقت و وفاداری خود رسول الله (ص) را در مسیر هجرت، همراهی نمود.
۹	«حفظ دین به بهای هجرت»، «جان‌فشانی در راه حفظ دین»، «ادای دین و بازگرداندن امانت‌ها قبل از سفر» و «هجرت واقعی، هجرت درونی» از جمله درس‌های هجرت رسول الله (ص) بودند.